

Ville Sinkkonen, tutkija

YHDYSVALTOJEN JA IRANIN PATTITILANNE

MAIDEN KIRISTYNEET SUHTEET KUVASTAVAT LAAJEMMIN TRUMPIN ULKOPOLITIIKKAA

Yhdysvaltain ja Iranin välillä kohonneita jännitteitä pitäisi tarkastella yleisemmin osana Donald Trumpin hallinnon ulkopoliittikkaa. Vaikka kumpikaan osapuoli ei haluaisi sotilaallista yhteenottoa, Yhdysvaltain ”maksimaalinen paine” Irania kohtaan on lisännyt riskiä virhearvioihin.

Vuosikymmeniä Yhdysvaltain ja Iranin suhdetta leimanneet jännitteet ovat lisääntyneet huolestuttavasti viime aikoina. Toukokuun alussa presidentti Trumpin hallinto vetosi tiedustelutietoon, jonka mukaan amerikkalaisjoukkoihin ja maan alueellisiin liittolaisiin kohdistuu kasvava uhka Iranin suunnasta. Tähän Yhdysvallat vastasi lähettämällä lentotukialuksen, B-52-pommikoneita ja Patriot-ohjuksia Lähi-itään. Trump julisti myös, että Yhdysvallat sijoittaa 1 500 sotilasta lisää ”turvaamaan” läsnäoloaan alueella.

Iran puolestaan on vaatinut, että ydinsopimuksen jäljelle jääneiden osapuolten tulisi lievittää Yhdysvaltain määräämien pakotteiden vaikutuksia. Toukokuun 8. päivänä, joka oli myös Trumpin

Iranin ydinsopimuksesta vetäytymisen vuosipäivä, presidentti Hassan Ruhani ilmoitti, että Iran lakkaisi noudattamasta kahta sopimusehtoa, jotka koskevat uraanin ja raskaan veden varastoja. Ruhani uhkasi myös Iranin aloittavan uraanin rikastamisen sopimusehtojen vastaisesti, mikäli sopimuksen muut osapuolet eivät löydä keinoja pakotteiden lieventämiseksi.

Iranin osuutta osapuolten väliseen vihamielisyyden kierteeseen ei pidä vähätellä. Toisaalta Trumpin hallinnon tapa käsitellä Iranin ydinohjelmaa ja vastata Iranin kasvavaan vaikutusvalttaan Lähi-idässä ovat osaltaan johtaneet nykyiseen umpikujaan. Itse asiassa Yhdysvaltain ja Iranin väliset jännitteet kuvastavat laajemmin trumpilaista lähestymistapaa kansainväliseen politiikkaan.

Trumpin hallinto on tehnyt selväksi, että se näkee maailman suvereenien valtioiden välisenä kilpailukenttänä. Tällaisessa maailmassa Yhdysvaltojen täytyy valjastaa voimavarojansa kamppailuun paitsi suurvaltahaastajia myös ”roistovaltioita”, kuten Irania ja Pohjois-Koreaa, vastaan. Yhdysvaltain johto on tosin omaksunut erilaiset lähestymistavat näihin valtioihin. Joulukuussa 2017 julkaistussa Yhdysvaltain kansallisessa turvallisuusstrategiassa moitittiin Iranin ydinsopimusta vajavaiseksi ja nimettiin maata ”maailman johtavaksi valtiolliseksi terrorismin tukijaksi”, joka pyrkii horjuttamaan alueellista tasapainoa.

Tätä näkemystä mukaillen Iranin ydinsopimus on jälleen yksi esimerkki merkittävästä monenkeskisestä sopimuksesta, jota

Trumpin hallinto pitää Yhdysvaltain intressien vastaisena. Samaan tapaan Yhdysvallat vetäytyi Pariisin ilmastopöytäkirjasta vuotta aiemmin. Molemmissa tapauksissa eurooppalaiset liittolaiset yrittivät tuloksetta saada Trumpin pyörittämään päätöksensä. Yhdysvaltain pyrkimyksellä kohdistaa ”maksimaalinen paine” Iraniin on sen alueellisten liittolaisten, kuten Israelin ja Saudi-Arabian, tuki. Sen sijaan niin Yhdysvaltain ja Euroopan kuin myös Yhdysvaltain ja Venäjän sekä Kiinan välillä on perustavanlaatuisia erimielisyyksiä siitä, miten tilanteesta tulisi edetä.

Trumpin hallinnon lupaus käyttää hyväksi kaikkia mahdollisia vaikutuskeinoja on näyttänyt erityisesti taloudellisten pakkokeinojen hyödyntämisenä. Näihin ovat kuuluneet sekä pakotteet että tullimaksut. Toimintatapa heijastelee laajemmin Yhdysvaltojen johdon käsitystä siitä, miten maan tulisi käyttää valtaansa kansainvälisillä areenoilla. Iranin tapauksessa Trumpin hallinto ei ole vain palauttanut voimaan vanhoja pakotteita, vaan myös kiristänyt pakoteruuvia aiempaa tiukemmalle. Viimeksi toukokuun 2. päivänä Yhdysvallat luopui poikkeusluvista, jotka sallivat muun muassa Intian, Kiinan ja Japanin ostaa öljyä Iranista. Näin Yhdysvallat pyrkii katkaisemaan

öljyn myyntitulojen viimeiset väylät Teheranilta. Toukokuun 8. päivänä Yhdysvallat julisti lisää toimenpiteitä iranilaista metalliteollisuutta vastaan. Lisäksi se teki jo aiemmin ennenkuulumattoman symbolisen siirron julistamalla Iranin vallankumouskaartin terroristijärjestöksi.

Näitä eri keinoja on täydennetty sekoittamalla riitaa haastavaa ja sovinnollista retoriikkaa, mikä on keskeinen osa trumpilaisen ulkopolitiikan työkalupakkia. Trump on uhkaillut Twitterissä ”Iranin virallisella lopulla” samaan aikaan, kun turvallisuusneuvonantaja John Bolton ja ulkoministeri Mike Pompeo – molemmat vannoutuneita ”Iran-haukkoja” – ovat pitäneet kiinni siitä, että Yhdysvallat vastaa voimalla mahdollisiin Iranin hyökkäyksiin.

Presidentti ja muut virkamiehet ovat kuitenkin viime aikoina ilmaisseet, että hallinto on halukas keskustelemaan Teheranin kanssa. Pompeo jopa huomautti Yhdysvaltojen olevan halukas keskusteluihin ”ilman ennakkoehtoja” siitä huolimatta, että hän asetti aiemmin Iranille 12 kohdan listan ”perusehdoista”, jotka sen tulisi täyttää. Tällainen asemointi ei ole Trumpin hallinnolle uutta. Esimerkiksi Pohjois-Korean tapauksessa presidentin alkuaan räväkkä retoriikka on

neuvottelukanavien auettua vaihtunut pehmeävyiseen imarteluun.

Pohjimmitaan Iraniin kohdistuvaa ”maksimaalisen paineen” lähestymistapaa vaivaavat samat ongelmat kuin Trumpin hallinnon muutakin ulkopolitiikkaa. Tosin tässä tapauksessa panokset ovat erittäin kovat. Yhtäältä Trumpin yksipuoliset toimintatavat ovat epäsuosittuja Iranin ydinsopimuksen muiden osapuolten keskuudessa. Tämä tarkoittaa, että eurooppalaisten liittolaisten tuki mahdollisen sotilaallisen yhteyden sattuessa voi olla vähissä. Toisaalta on yhä epäselvää, millainen loppunäytös Trumpin hallinnolla on mielessä. Tyytyisikö Yhdysvallat paranneltuun sopimukseen Iranin ydinohjelmasta? Jos ei, mitä muita asiakysymyksiä mahdollinen uusi sopimus pitäisi sisällään?

Viimeisimmät kehityskulut osoittavat, että presidentti Trump on haluton lähettämään suuria määriä amerikkalaisjoukkoja alueelle, eikä hän myöskään halua ajautua uuteen pitkittyneeseen konfliktiin Lähi-idässä. Jännittyneen tilanteen vuoksi kummankin osapuolen väärintulkinnalla tai virhearviolla voisi kuitenkin olla vakavia seurauksia.